

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Eesti kirjanduse õppetool

Veebinäituse
“Laulurahva loomine. Eesti rahvalaul J. G. Herderi rahvalaulukogus”

Raport
Bakalaureusetöö
Katrín Angel

Juhendaja: Liina Lukas, *PhD*

Tartu Ülikool 2019

Sisukord

Sissejuhatus	3
Näituse ülevaade	4
Kokkuvõte	6
Kirjandus	8
Näitusel kasutatud kirjandus	8
Näitusel kasutatud pildid	9
Summary	11
Lisa – veebinäituse slaidid	12

*Come on, everybody let's sing along
And feel the power of the song
Come on, everybody let's feel the spark
That always stays within our hearts*
(Maian Kärmas 2001)

Sissejuhatus

Käesolev töö annab ülevaate veebinäitusest „Laulurahva loomine. Eesti rahvalaulud J. G. Herderi kogus.“ Näitus on koostatud bakalaureusetöö raames ning mõeldud ülespanemiseks Eesti Kirjandusmuuseumi ja Tartu Ülikooli raamatukogu veebilehekülgedele (www.utlib.ut.ee, www.kirmus.ee) alates 28. maist 2019. aastal, mil on näituse ametlik avamine. Näitus on valminud koostöös Tartu Ülikooli raamatukogu ja Eesti Kirjandusmuuseumiga Erasmus+ projekti „Valgustusajastu teabevahendus“ raames. Kuni avamise kuupäevani saab näitusega tutvuda veebilehel <http://herder.boheemia.ee/>.

Lõputöö teemat valides pakkus maailmakirjanduse professor Liina Lukas võimaluse koostada veebinäitus, mille sisuks on eesti rahvalaulud J. G. Herderi rahvalaulukogus. Hoolimata suurtest teadmiste puudujääkidest kõigis kolmes teemas – veebinäitus, eesti rahvalaul ja J. G. Herder, otsustas käesoleva töö autor, et just see on sobiv teema. Niisiis on teema valiku esimene põhjus väljakutse.

Teiseks põhjuseks on soov teadvustada Herderi rolli rahvalauludele tähelepanu tõmbamises ning nende populariseerimises. Oluline pole üksnes asjaolu, et eesti laulud Herderi kogus ilmusid, vaid ka see, et ilmunisele eelnes laulude kogumise protsess, mille läbi haritlased ja literaadid Liivimaal hakkasid rohkem tähelepanu pöörama laulude esteetilisele väärtusele.

Herderi ideed ja käsitlused leiavad Eestis ja ka mujal maailmas üha suuremat kajastust ning sel aastal avaldab kirjastus Ilmamaa esimese eesti keelde tõlgitud Herderi teose. Mõned aastad tagasi toimus Tartus rahvusvaheline ja interdistsiplinaarne sümposium „Kontinent Herder: empaatia, sümpaatia ja antipaatia poeesias ja poliitikas“ (24.09 – 26.09.2015). Seega leiab Herder üha suuremat kajastust Eesti kultuuriruumis ning koostatud veebinäitus on mõeldud kokkuvõtvalt esitama juba olemasolevat infot.

Tänavu suvel möödub 150 aastat esimesest üldlaulupeo pidamisest. Sellest lähtuvalt on hea

tuua tähelepanu sündmusele, mis andis lükke laulurahvaks kujunemise protsessile. Eestlased peavad end laulurahvaks. Laul ja lauluga väljendatav on olnud eestlaste viis kasvatada ühtsustunnet rahvusena ning väljendada eneseksolemist. Rahvuslikul ärkamisajal sai laulust võimas vahend rahvustunde loomiseks ja see viis esimese üldlaulupeoni 1869. aastal. Sellest ajast alates on laulurahvaks olemist ikka ja taas kinnitatud. Järjepidevalt taasluues ja kinnitades laulurahva kuvandit. Herderi rahvalaulukogust alguse saanud arvamus, et rahvalaul on rahvusliku eneseväljenduse oluline meedium andis impulsi, millest lähtuvalt ehitati üles eestlaste enesekuvand, mille üks tähtis osa on laul.

Näituse eesmärk on tutvustada teemakaugele inimesele huvitavat sündmust ajaloos. Näitust on kujutatud kui jäämäe tippu ja külastajat kui Titanicut. Piltlikult öeldes on eesmärk jõuda selleni, et külastaja oleks nagu Titanic, mis põrkab näituse kui jäämäetipu otsa ning leiab, et see on niivõrd lummas ja upub sellesse.

Näituse ülevaade

Veebinäitus ehk virtuaalnäitus on kaasaegseid tehnilisi lahendusi kasutav näituse vorm, mille voorusteks traditsioonilise näituse ees on näituse kättesaadavus ja interaktiivsus. Üldiselt majutatakse virtuaalnäituseid veebis, mis võimaldab ligipääsu näitusele ööpäevaringselt ja igast maailma nurgast. Kuid kaasaegsetes muuseumites on aina enam näha virtuaalnäituseid ka traditsioonilistes näitusesaalides. Seda enamasti puutetundlike ekraanide näol, kust külastajad saavad näitusesaalis olevatele eksponaatidele lisaks vaadata täiendavaid audiovisuaalseid materjale, pilte, fotosid, seletavaid tekste ja mängida temaatilisi mänge. Näituse virtuaalsus võimaldab rakendada näituse teema tutvustamiseks kõiki kaasaegseid IT-vahendeid.

Veebinäituse tehniline lahendus on tehtud koostöös programmeerija Andi Angeliga, sest näituse koostajal puudub piisav tehniline pädevus. Otsustati luua veebilehekülg nullist. See tähendab, et kogu HTML, CSS ja JavaScript on kirjutatud käsitsi, kasutades selleks Microsofti IDE'd (Integrated Development Environment) Visual Studio 2017 tasuta *community* versiooni. Nullist kirjutamise kasuks oli kaks põhjust. Esiteks ei leidunud olemasolevat veebinäituse platvormi, mis oleks pakkunud sobivat lahendust. Teiseks oli soov luua omanäoline lehekülg, mille üle oleks täielik kontroll, sest üksnes nullist ehitamine

võimaldab seda.

Näituse puhul torkab esimesena silma peakiri, mis on värv sisu juurde. Seega on pealkirjal vastutusrikas ülesanne olla kutsuv ning püüda külastajaid. Pealkirja leidmine on eelnevast tulenevalt erakordselt raske. Peakiri sellisel kujul sai valitud mitmel põhjusel. Esiteks, sest eestlasi peetakse laulurahvaks ning mina usun, et eestlaste kujunemine laulurahvaks on rahvusliku ärkamisaja tegelaste loodud kuvand. Teiseks seetõttu, et sõnapaaris esineb regilaulule omane alliteratsioon. Alapealkirja vajalikkus on tingitud eesmärgist kitsendada teemat, sest „laulurahva loomine“ võib väga erinevaid asju tähendada.

Näituse ülesehituse aluseks on mõte, et eestlased on loodud laulurahvaks ning Herderi rahvalaulukogu „Volkslieder“ andis impulsi loomisprotsessi alustamiseks. Sellest tulenevalt raamivad näitust esimese üldlaulupeo pildid ja vastavad tekstid nende peal.

Näitusele taustaks on valitud pildid, mis haakuvad teemaga ja toetavad teksti, tehes selle elavamaks. Pildid on võetud Eesti Muuseumide Veebivärvast, Tartu Ülikooli raamatukogu e-ressurssidest ja Wikimedia Commonsis. Tiitellehe taustapildil istub Herder ja seetõttu sai see valitud esimeseks pildiks. Ühtlasi on see pilt mitmel pool mujal, näiteks Herderi kogutud teoste tutvustavate tekstide taga. Esimest üldlaulupidu kajastavad pildid on lisatud laulurahva kuvandi rõhutamiseks. Kõikidel piltidel ei ole suurt ideed taga, miks nad taustaks on. Vähetähtsaks ei saa pidada ka esteetiliselt nauditavat visuaalset poolt. Kerge liikuvus piltidel muudab näitust dünaamilisemaks. Mõned pildid on tehtud liikuvaks Flash rakenduse abil .gif formaadis. Silmad on liikuma pandud After Effects rakenduse abil.

Näitus on üles ehitatud *slideshow* põhimõttel – noolega või kerimisega saab esile kutsuda uue lehekülje, mis on üks osa terviklikust loost. Kirjeldavad tekstid vahelduvad tsitaatidega, mille eesmärk on anda hääl Herderile ja lasta tema mõtetel võimalikult ehedalt kõlada.

Eesti laulud on ära toodud tervikuna. Laulud on esitletud kahes variandis – esialgu eestikeelne laul ja Hupeli tõlge kõrvuti ja seejärel Hupeli tõlge ja Herderi versioon kõrvuti. Laule saab vaadata näitusel nende peal hiirega klõpsates ja seejärel tuleb külje pealt tekst lauludega. Võimalust klõpsata märgib värviline sõna. Laulud on kahes kõrvutuses välja toodud seetõttu, et oleks kergem jälgida, mis protsesse laul läbis enne kogusse jõudmist.

Näituse tarvis on tõlgitud Herderi ilmumata jäänud kogust kaks eessõna, mis bakalaureusetöö esitamise hetkel on üleval toimetamata versioonis, sest toimetaja ei ole selle tööga veel lõpule jõudnud. Eessõnadega saab näituse vahendusel tutvuda samamoodi nagu lauludega – hiirega klõpsates. Eessõnade puhul avaneb eraldi fail.

Näitusel on välja toodud A. W. Hupeli kirjavahetus, mis on seotud rahvalaulude kogumisega. Kirjavahetusest on esile tõstetud see osa, mis on eestikeelsena avaldatud erinevate autorite poolt (Indrek Jürjo, Ülo Tedre). Kirjavahetuse visualiseerimiseks on kaardile asetatud nupukesed kirjade saatmise kohtadele (Põltsamaa, Võnnu, Riia) nii, et neile klõpsates avanevad sealt saadetud kirjad.

Sisu luues on proovitud siduda Herderi mõtteid ja ideid võimalikult palju eesti lauludega, et tekiks tervik, kus kumbki teema ei jää teise varju.

Kokkuvõte

Näitus hõlmab endas vaid pinnapealset osa teemast „Herder ja eesti rahvalaul“. Kuna eesmärk on anda ülevaade, mis on kergesti loetav ja hoomatav teemavõõrale inimesele, siis on loomulik, et antud töö ei püüa lahendada kõiki teemaga seonduvaid küsimusi. Ometigi olgu siinkohal ära märgitud mitmed küsimused, mis vajaksid kindlasti süvendatud uurimist.

Esiteks Hupeli saadetud laulud – kuidas need on kogutud ja kas Hupel kogus need ise? Ühe pulmalaulu puhul on kerge lahknevus üldiselt kasutusel oleva versiooniga. Nimelt Hupeli versioonis lõpeb üks laul umbes nii: *kui sa nutad ehtides, siis sa nutad kogu elu*.

Kirjandusmuuseumis selgus, et eesti pulmalauludele on omane vastupidine lõpp: *kui sa nutad ehtides, siis sa oled õnnelik* (näited on umbkaudsed variandid). On huvitav küsimus, kas Hupel sai valesti aru ja eeldas, mida kuulis, või siis tegelikult sel ajal oligi liikvel hoopis selline variant.

Laulude puhul on võimalik jälgida Hupeli tõlget ja seejärel Herderi versiooni. Keelelised küsimused ja tõlkeprobleemid on kindlasti selle teema väga olulised osad. Herder oli suur tõlkija ning uskus, et tõlkida ei tule keelt otse, vaid nii, et mõte ja meeleolu säiliks.

Liivimaa haritlaste ja literaatide omavaheline kirjavahetus ja suhtlus üldisemalt on veel üks aspekt, mida edasi uurida. Herderi rahvalaulude kogumise protsess oli niivõrd edukas, et

tekitab sellega suuremat huvi kogu selle aja läbikäimiste vastu. Kuidas kujunes tihe ja hästitoimiv võrgustik, kes sinna kuulusid jne?

Regilaulude juures saab uurida, kuidas laulude edasised variandid muutunud on. Selle töö maht ei võimaldanud uurimust lauludest ja laulutüüpidest läbi viia, kuid põgusa uurimuse põhjal võib öelda, et igale laulule on mingigi värsirea alusel olemas lähedane variant.

Samuti ei mahtunud selle töö sisse tänapäevased versioonid „Kuldnaise“ ja „Venna sõjaloo“ laulutüüpidest. On huvitav jälgida seda, milliste motiivide kasuks valik langeb. Üks omanäolisemaid on Kristiina Ehini „Kuldnaise“ versioon, millele on muusika ja esituse teinud ansambel Elletuse.

Nagu näha, on veel palju, mida teha Herderi ja tema rahvalauluprojekti raames. Algas on tehtud ja teema on kaardistatud. Jääb üle vaid uurimistööga jätkata, mis käesoleva töö autoril ka plaanis on.

Kirjandus

Kärmas, Maian 2001. Everybody (katkend laulust).

<https://www.eurovisioon.ee/eurolaul.php?laul=76&id=2001&t=dave-benton-tanel-padar-2xl-everybody> (21.05.2019)

Näitusel kasutatud kirjandus

Acht estnische Volkslieder aus Herders Nachlaß und dreizehn aus Wielands Teutschem Merkur (1787) nebst mehreren alten Hochzeitsgedichten in estnischer Sprache. – Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat. Dorpat 1896, Bd. 16, lk. 239–267.

Jaago, Tiit 1993. Kuldnaine. Tartu: Tartu Ülikool, lk 9–11.

Jürjo, Indrek 2004. Liivimaa valgustaja August Wilhelm Hupel 1737–1819. Tallinn: Riigiarhiiv.

Kelch, Christian 2004 [1695]. Liivimaa ajalugu. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, lk 17–18.

Laugaste, Eduard 1976. Saaksin ma saksa sundijaks. Tallinn: Eesti Raamat, lk 227–230.

Lukas, Liina 2011. Eesti rahvaluule baltisaksa luule inspiratsiooniallikana. Keel ja Kirjandus, nr 8–9, lk 675–697.

Lukas, Liina 2016. Herder keelest ja kirjandusest. Balti kirjakultuuri sümposiumi järelkaja. – Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 41–44.

Olesk, Peeter 1986. Eesti-saksa kirjandusalased kontaktid XIX saj. Alguses. Eesti rahvalaul ja K.

Immermanni triloogia „Alexis“. Tartu: TRÜ Tometised. Vihik 727, lk 118–121.

Paškevica, Beata 2016. Läti rahvalaulud Johann Gottfried Herderi kogus. Mäetagused, nr 65. – <https://www.folklore.ee/tagused/nr65/pashkevica.pdf> (15. 05. 2019).

Rauch, Georg 1939. Üks eesti rahvalaul hilisema humanisimi huviobjektina. – Ajalooline Ajakiri, nr 1, lk 39–43.

Šmidchens, Guntis 2014. The Power of Song. Nonviolent national culture in the Baltic singing revolution. Seattle ; London : University of Washington Press ; Copenhagen : Museum, lk 24–9.

Tedre, Ülo 1961. Eesti rahvalauludest K. Marxi albumis. – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 517–528.

Tedre, Ülo, Veljo Tormis (koost.) 1997. Regilaulik. Tallinn: SP Muusikaprojekt, lk 4–11.

Undusk, Jaan 1995. Hamanni ja Herderi vaim eesti kirjanduse edendajana: sünekdoohhi printsiip. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 577–587.

J. G. Herderi tsitaadid on Liina Lukase tõlgitud eesti keelde ning pärinevad artiklist, mis peatselt ilmub.

Näitusel kasutatud pildid

Schlichting, Ernst Hermann 1842. Liivimaa talurahva pulm, EKM j 9 M 392, Eesti Kunstimuuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/1448867>

Buddeus, Carl Friedrich Christian 1836. Kopli rand, EKM j 190:34 G 2257, Eesti Kunstimuuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/1211678>

Dücker, Eugen Gustav 1860. Saaremaa maastik, EKM j 190:369 M 701, Eesti Kunstimuuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/249693>

Heffler, Karl .Luhamaastik, EKM j 190:156 M 573, Eesti Kunstimuuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/248680>

Ungern-Sternberg, Carl 1829. Vaade Riiale, AM _ 6834:1 G 1036:1, Eesti Ajaloomuuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/2819868>

Schlichting, Ernst Hermann 1850. Lehma karja ajamine, EKM j 7928 G 7754, Eesti Kunstimuuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/1479807>

Schlichting, Ernst Hermann 1855. Vihterpalu tants, EKM j 153:1086 G 1586, Eesti Kunstimuuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/1483685>

Kits, Elmar 1948. Üldlaulupidu., ERM K 5367, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/774100>

Homann, Johann Baptist (ligikaudu 1700-1720). Ducatum Livoniae et Curlandiae, KMM GR 1649, Tartu Ülikooli kunstimuuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/3026560>

Roux, Jacob Christian Wilhelm 1800. Herders Lieblingsplatz auf dem Ettersberge, Tartu Ülikooli raamatukogu, <https://dspace.ut.ee/handle/10062/6150>

Hagen, August Matthias 1800. Suedliche Ansicht der Stadt Wenden, Tartu Ülikooli raamatukogu, <https://dspace.ut.ee/handle/10062/23395>

Brotze, Johann Christoph. Eestlaste rõivastus Pärnu ümbruses, https://et.wikipedia.org/wiki/Fail:Eestlaste_r%C3%B5ivastus_P%C3%A4rnu_%C3%BCmbruses,_Brotze.jpg

Anonüümne autor 1866. Liv,- Est- & Kurland. Tartu Ülikooli raamatukogu, <https://dspace.ut.ee/handle/10062/8642>

Olearius, Adam 1647. Mare Balthicvm oder Ost See, Tartu Ülikooli raamatukogu, <https://dspace.ut.ee/handle/10062/2877>

Stavenhagen, Wilhelm Siegfried 1860. Vaade Riiale muulilt, AM _ 14140 G 6907:11, Eesti Ajaloomuuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/2502876>

Tundmatu baltisaksa kunstnik. Tantsustseen, EKM j 190:632 M 894, Eesti Kunstimuuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/1447475>

Graff, Anton 1785. Porträt Johann Gottfried Herder, <https://nat.museum-digital.de/index.php?t=objekt&oges=917>

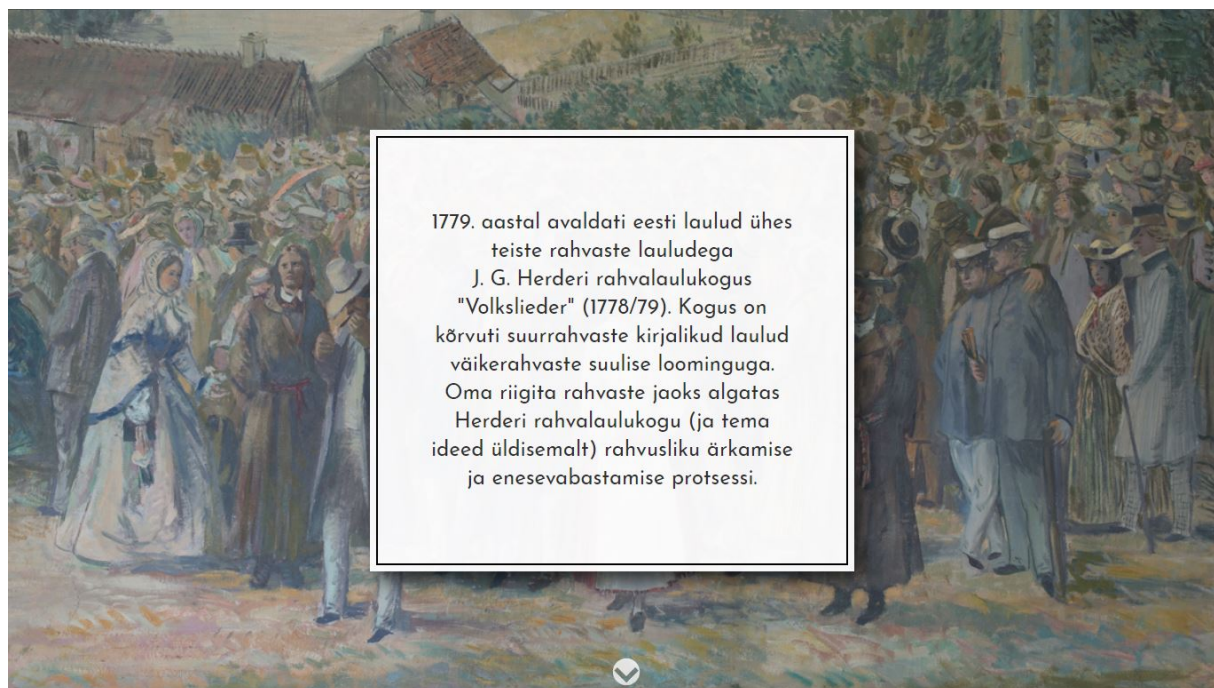
Darbes, Joseph Friedrich August. A.W. Hupel. Portree., AM _ 13530 G 4723, Eesti Ajaloomuuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/3609822>

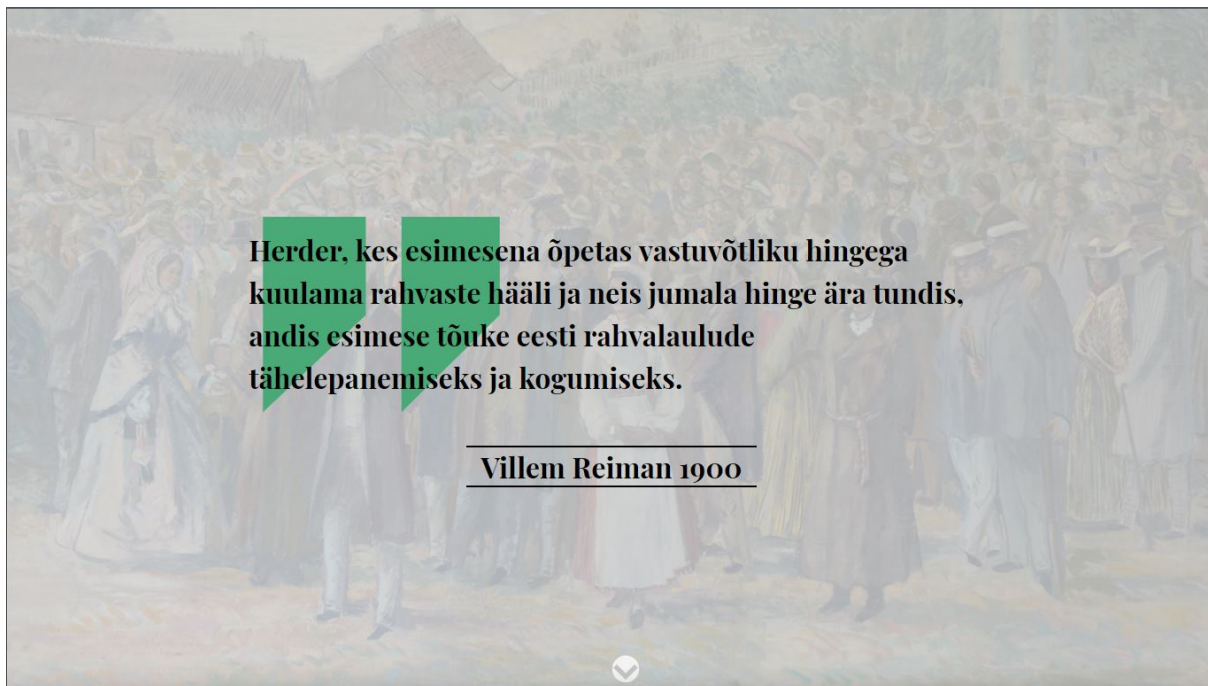
Summary

The main goal of this work was to present Estonian folk songs that were included in J. G. Herder's folk song collection "Volkslieder" (1778–1779) through online exhibition platform. Online exhibition is about J. G. Herder's concept of folk songs and of the impact this concept had on the Estonian folk song tradition.

Exhibition focuses on eight Estonian folk songs that were sent by A. W. Hupel to Herder in the year 1778. Exhibition follows Hupel's correspondence with other Baltic-German intellectuals and through that presents opinions about Estonians and their songs. All eight songs are presented in the exhibition in order to show how translating process took place.

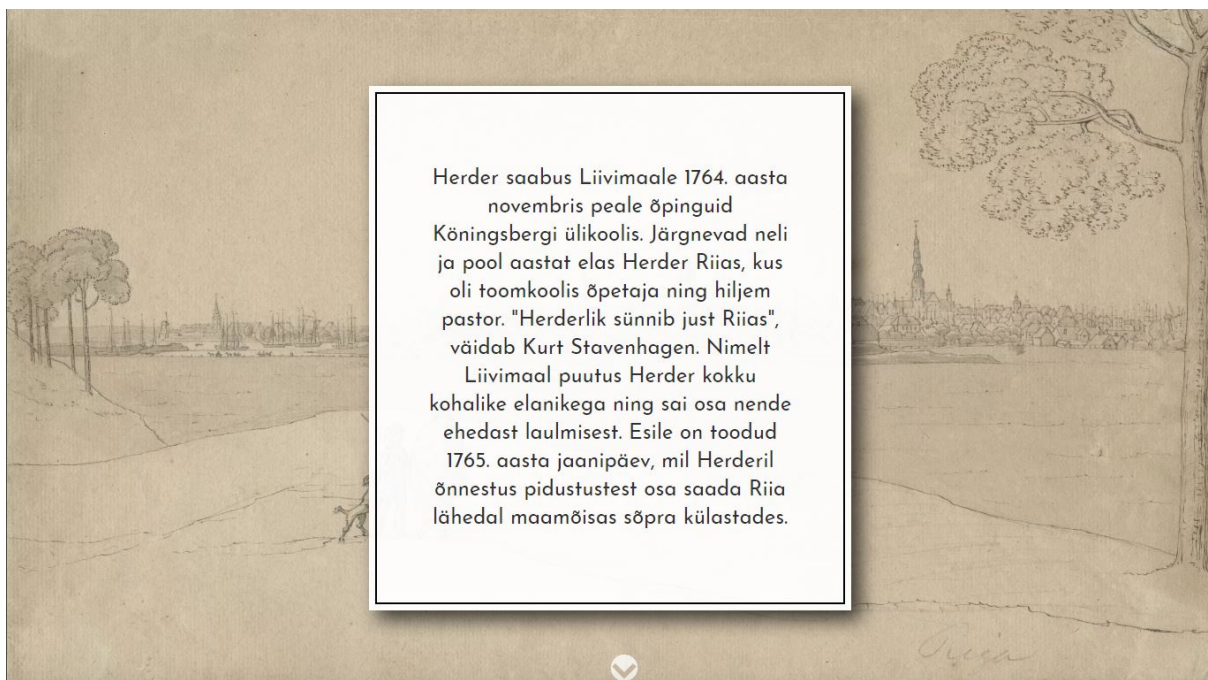
Exhibition is about how Estonians were created to be a nation who defines themselves through song and singing.

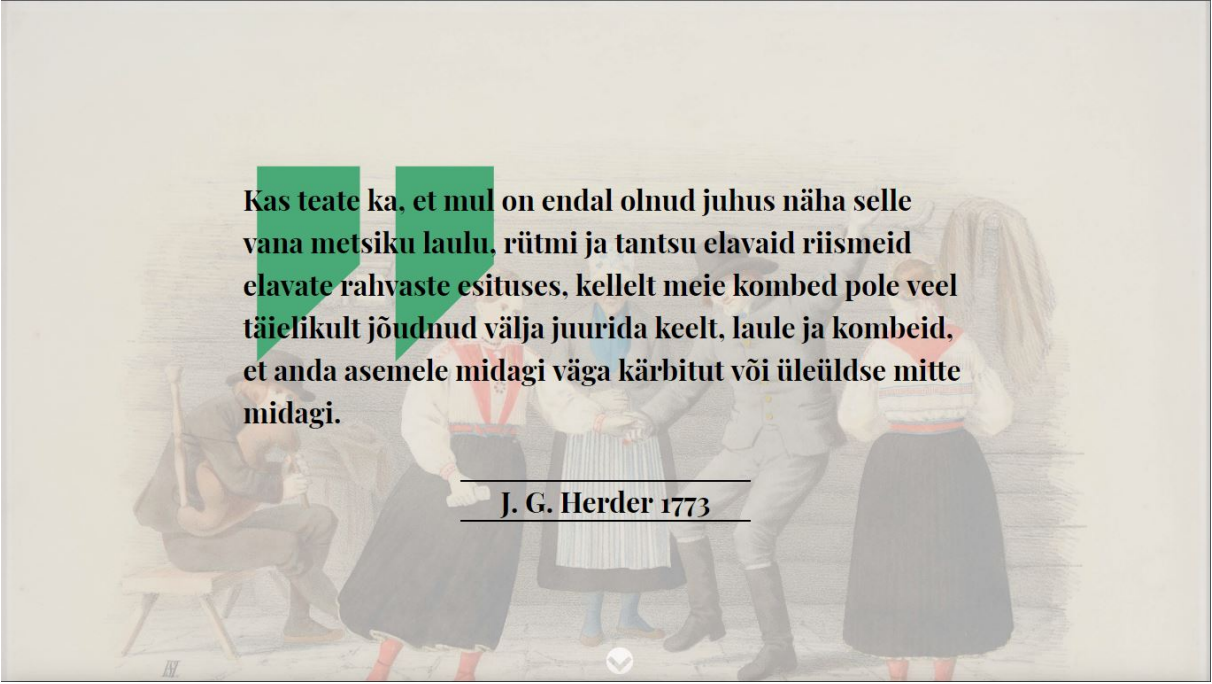

Herder, kes esimesena õpetas vastuvõtliku hingega kuulama rahvaste hääli ja neis jumala hinge ära tundis, andis esimese tõuke eesti rahvalaulude tähelepanemiseks ja kogumiseks.

Villem Reiman 1900

Herder saabus Liivimaale 1764. aasta novembris peale õpinguid Königsbergi ülikoolis. Järgnevad neli ja pool aastat elas Herder Riias, kus oli toomkoolis õpetaja ning hiljem pastor. "Herderlik sünnib just Riias", väidab Kurt Stavenhagen. Nimelt Liivimaal puutus Herder kokku kohalike elanikega ning sai osa nende ehedast laulmisest. Esile on toodud 1765. aasta jaanipäev, mil Herderil õnnestus pidustustest osa saada Riia lähedal maamõisas sõpra külastades.

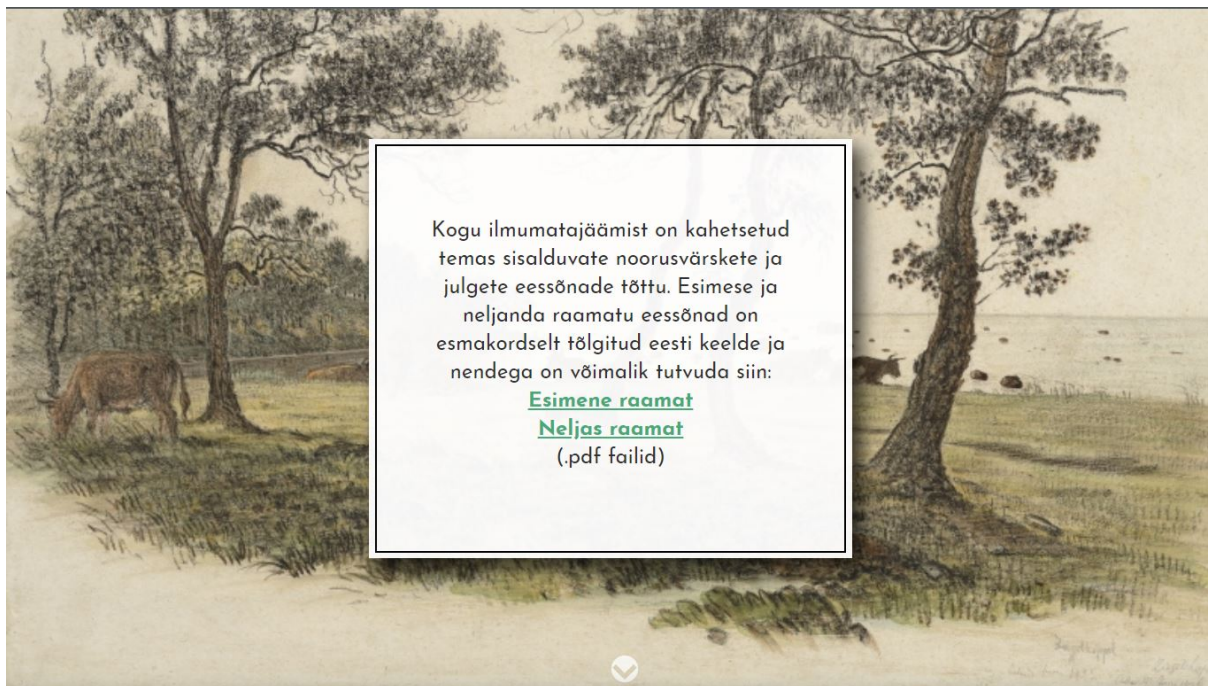

Kas teate ka, et mul on endal olnud juhus näha selle vana metsiku laulu, rütmi ja tantsu elavaid riismeid elavate rahvaste esituses, kellelt meie kombed pole veel täielikult jõudnud välja juurida keelt, laule ja kombeid, et anda asemele midagi väga kärbitut või üleüldse mitte midagi.

J. G. Herder 1773

1773. aastal andis Herder trükki oma esimese rahvalaulukogu "Alte Volkslieder". Kogu sisaldas vaid kirjalikest allikatest pärit laule, mis olid organiseeritud nelja raamatusse. Igal raamatul oli eraldi iseseisev eessõna. Eesti lauludest kaasati kogusse "Jõrru! Jõrru!", mille Herder avastas Königsbergi ajalehest 8. juunil 1764. aastal. Herderi rahvalaulukogu sai palju ilmutumiseelset kriitikat ning seda mõnitati avalikult. 1774. aastal tõmbas Herder pilkehirmus piduri kogu ettevõtmisele ja kogu jäi avaldamata.

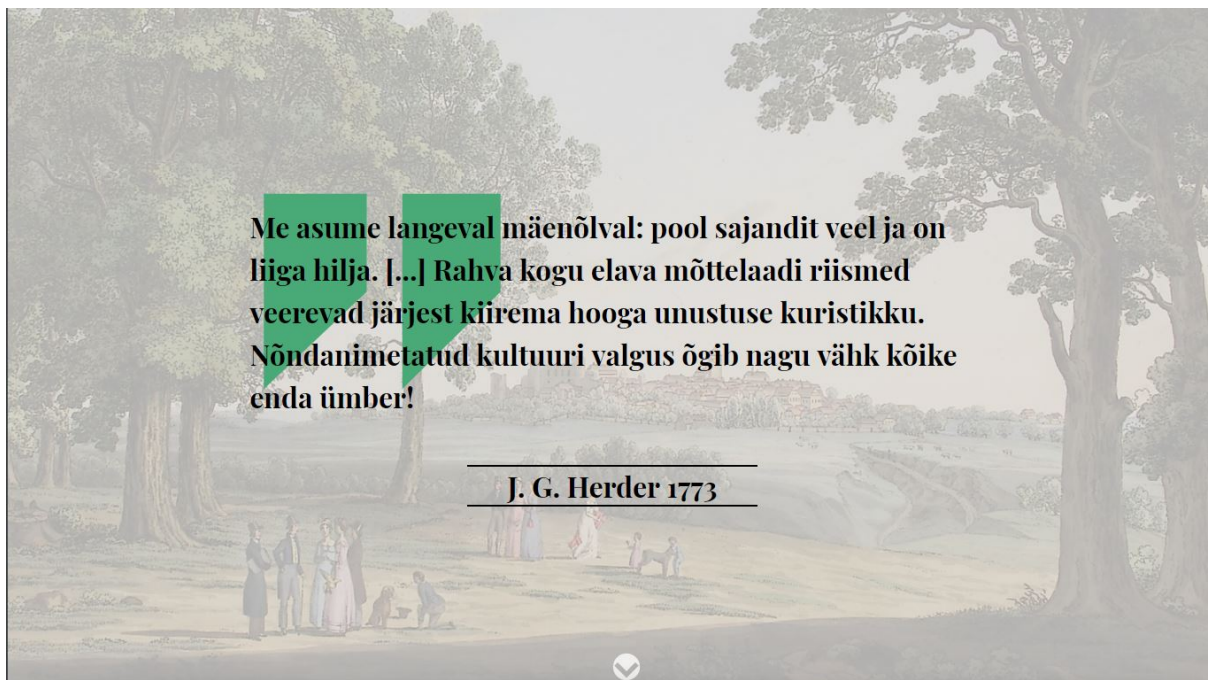

Kogu ilmumatajäämist on kahetsetud temas sisalduvate noorusvärskete ja julgete eessõnade tõttu. Esimese ja neljanda raamatu eessõnad on esmakordselt tõlgitud eesti keelde ja nendega on võimalik tutvuda siin:

[Esimene raamat](#)

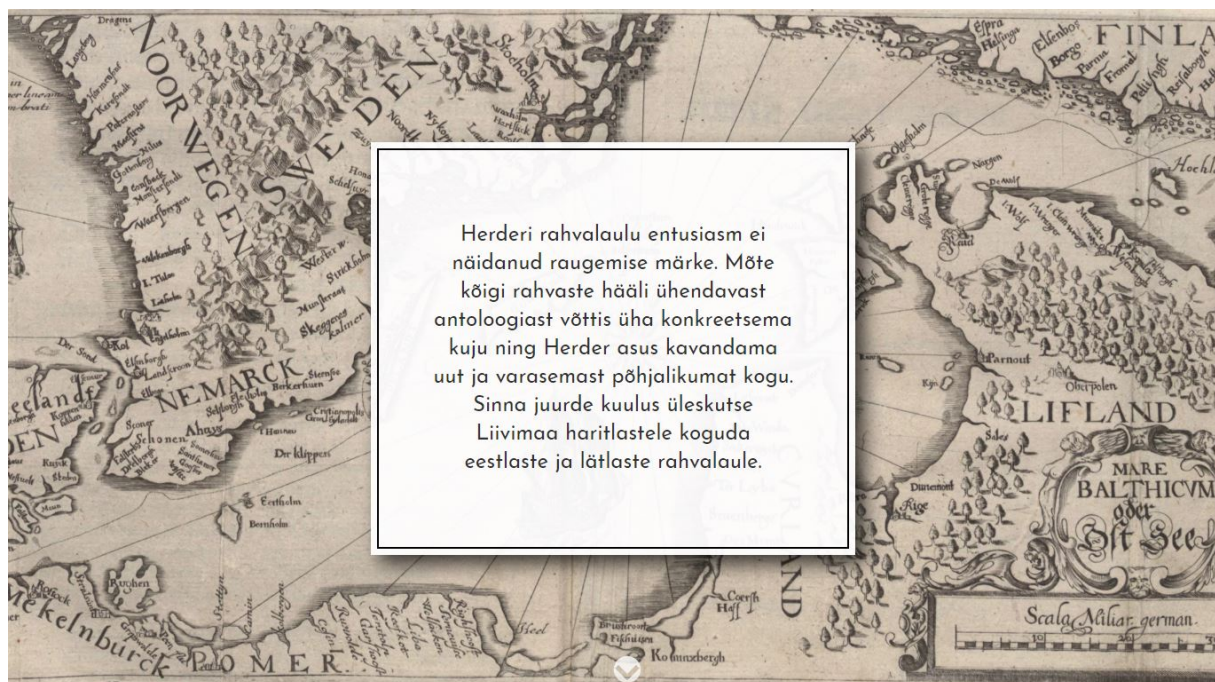
[Neljas raamat](#)

(.pdf failid)

Me asume langeval mäenõlval: pool sajandit veel ja on liiga hilja. [...] Rahva kogu elava mõttelaadi riismed veerevad järjest kiirema hooga unustuse kuristikku. Nõndanimetatud kultuuri valgus õgib nagu vähk kõike enda ümber!

J. G. Herder 1773

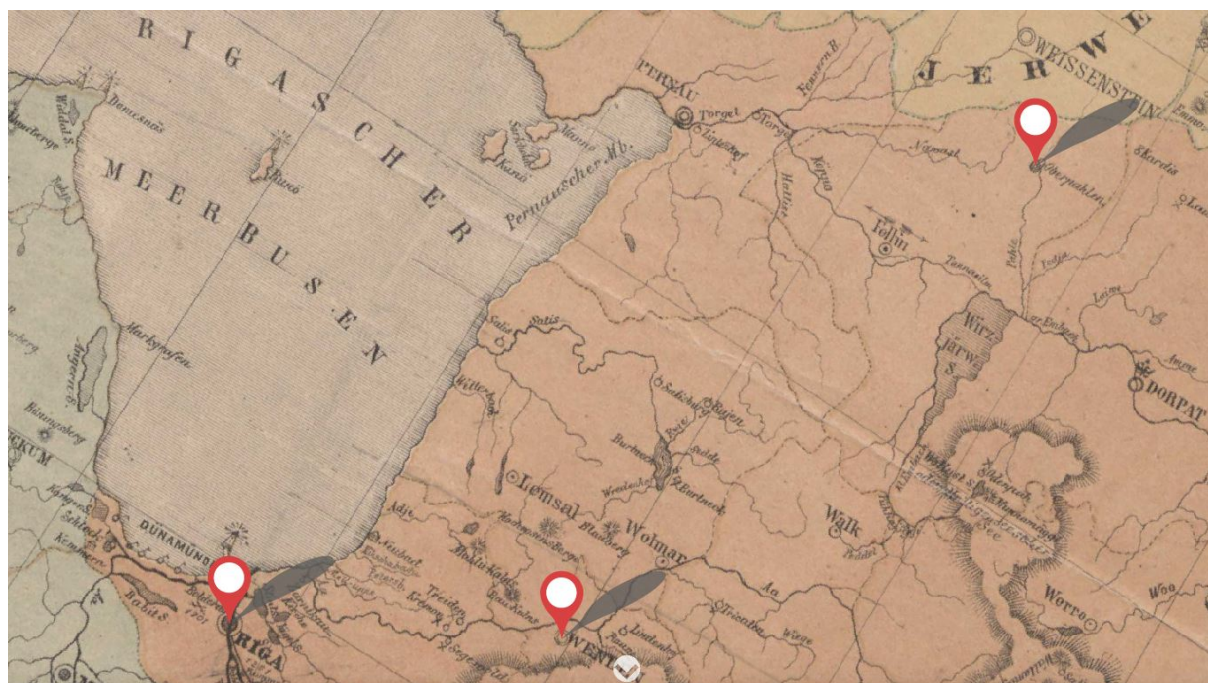
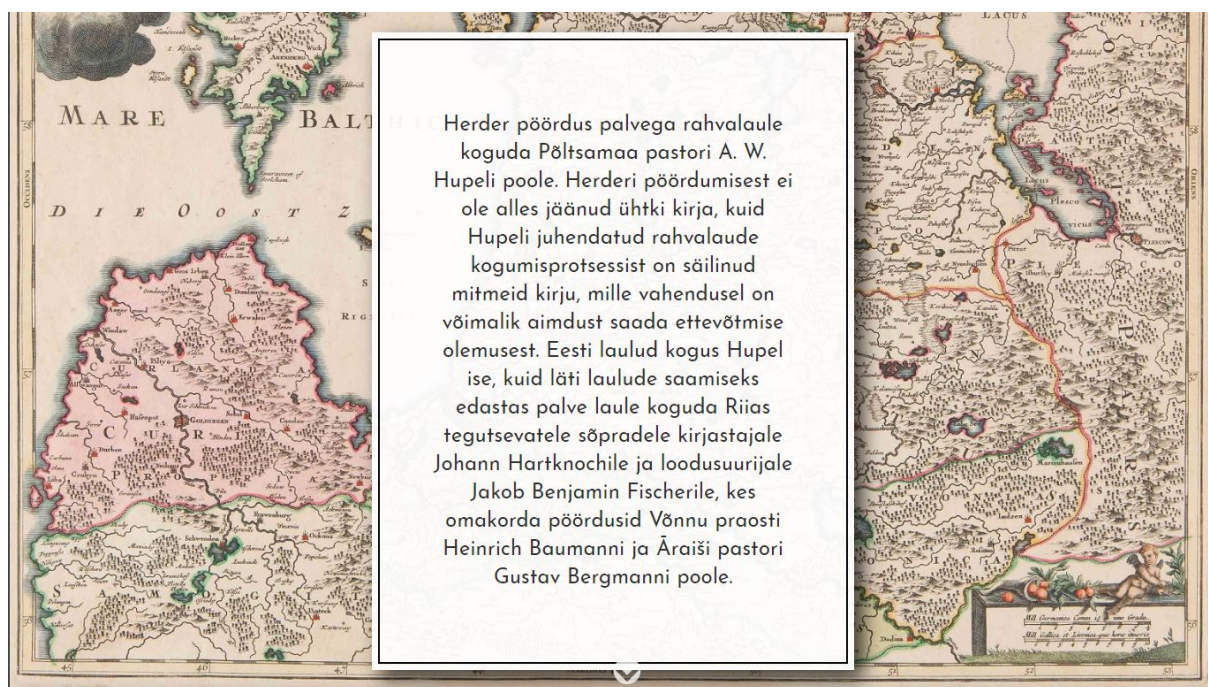

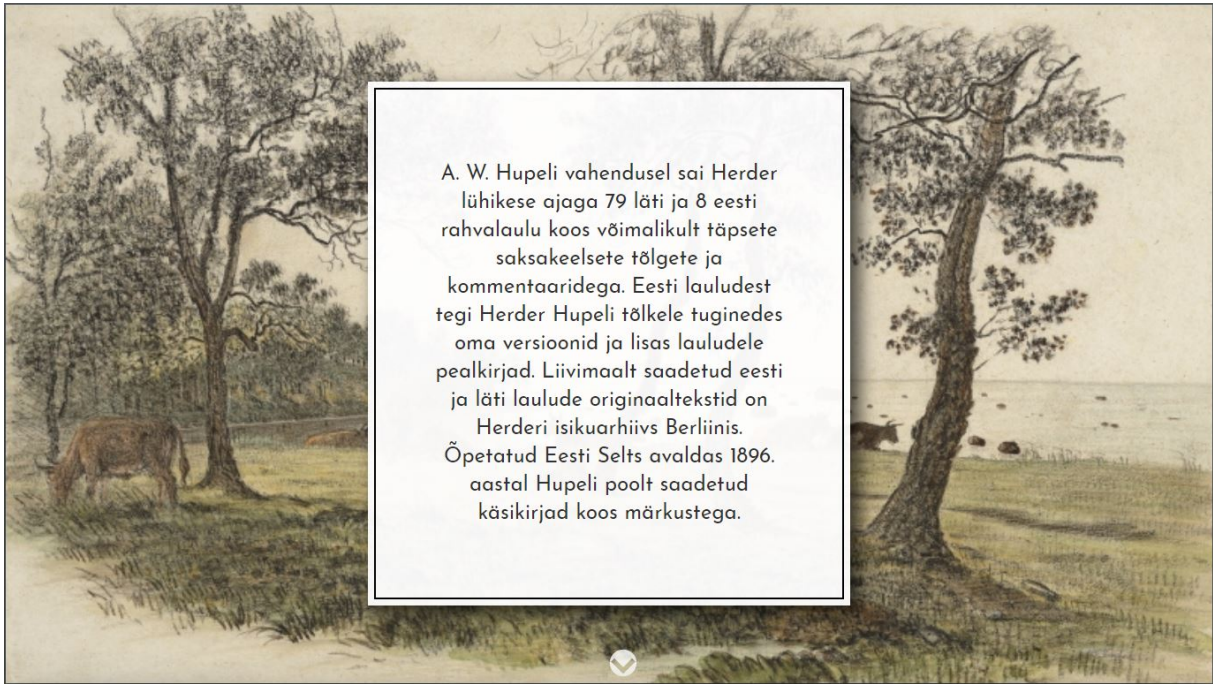
Herderi metoodilised juhiseid rahvalaulude kogumiseks:

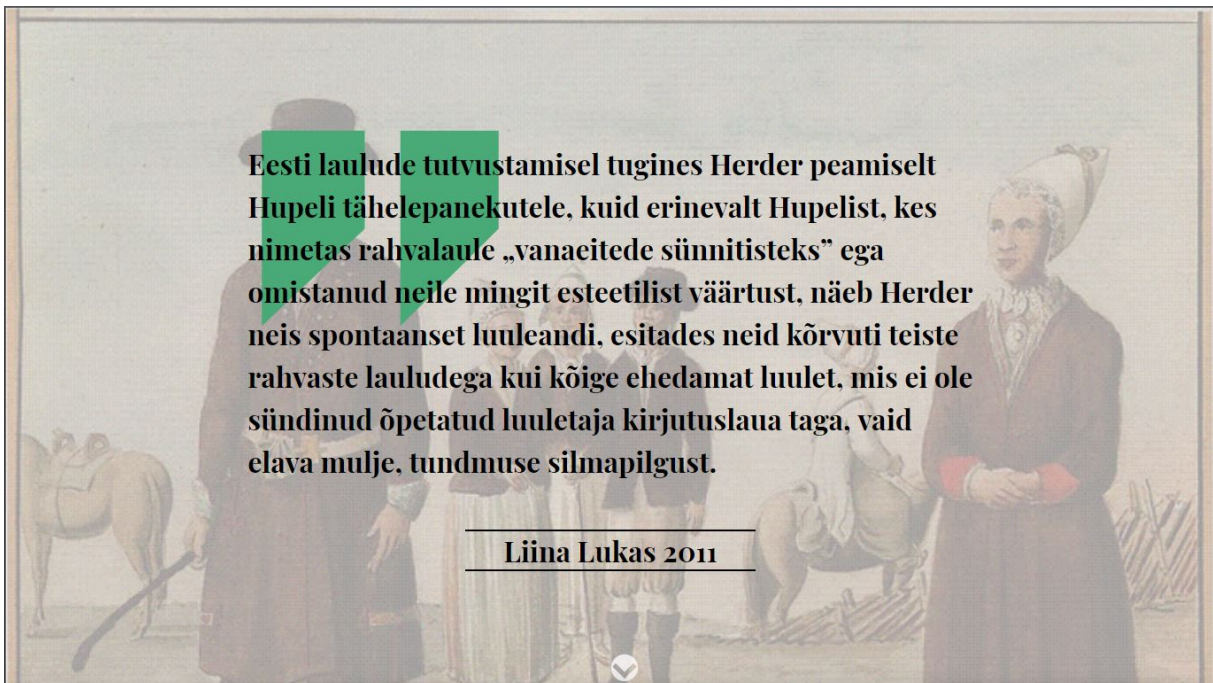
„Kirjutada tuleb nii, nagu nad on, algkeeles, küllaldase selgitusega, pilkamata ja maha tegemata, ilustamata ja õilistamata, kui võimalik, siis meloodiaga ja kõige sellega, mis rahva elu juurde kuulub“.

„... mitte rääkida ise, vaid lasta rääkida: mitte küsida, milleks see oleks hea, vaid esitada seda, olgu ta hea või mitte: mitte ilustada: mitte religioonimütsi pähe suruda või klassikalisest maitsest lähtuvalt moonutada, vaid näidata, nagu ta on, aga truuduse, lusti ja armastusega.“

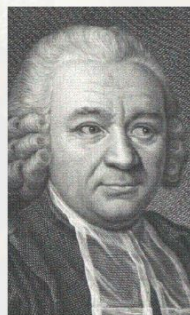

A. W. Hupeli vahendusel sai Herder lühikese ajaga 79 läti ja 8 eesti rahvalaulu koos võimalikult täpsete saksakeelsete tõlgete ja kommentaaridega. Eesti lauludest tegi Herder Hupeli tõlkele tuginedes oma versioonid ja lisas lauludele pealkirjad. Liivimaalt saadetud eesti ja läti laulude originaaltekstid on Herderi isikuarhiivs Berliinis. Õpetatud Eesti Selts avaldas 1896. aastal Hupeli poolt saadetud käsikirjad koos märkustega.

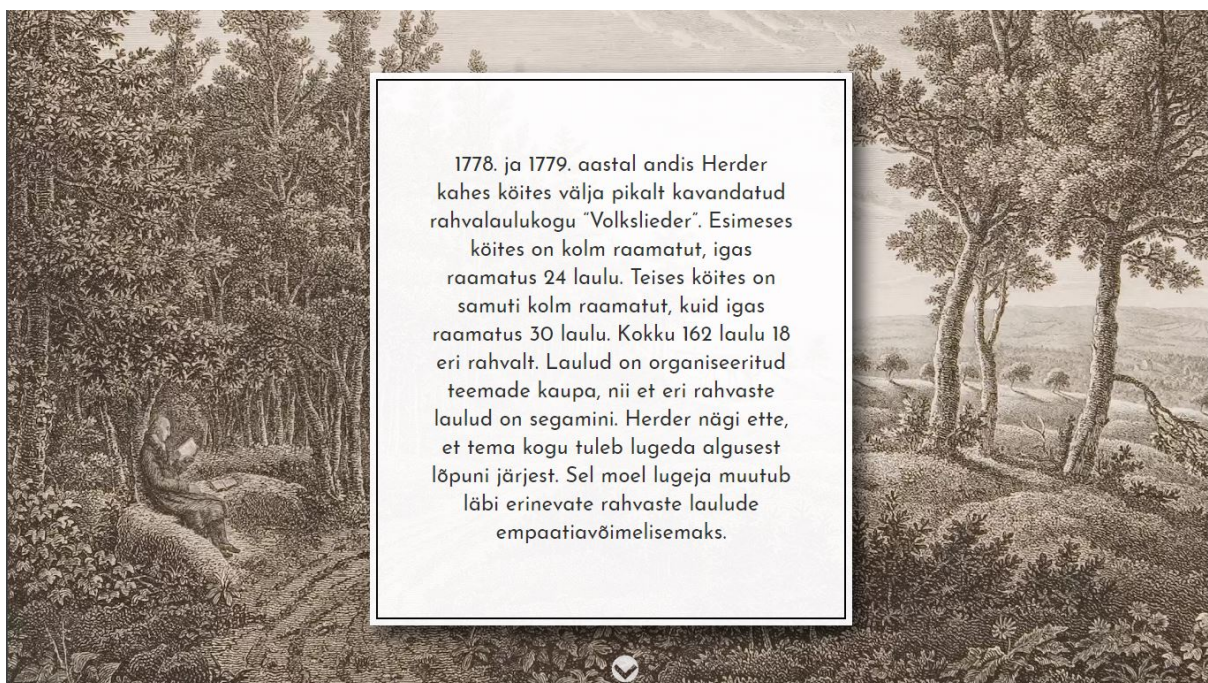
Eesti laulude tutvustamisel tugines Herder peamiselt Hupeli tähelepanekutele, kuid erinevalt Hupelist, kes nimetas rahvalaule „vanaeitede sünnitisteks” ega omistanud neile mingit esteetilist väärtust, näeb Herder neis spontaanset luuleandi, esitades neid kõrvuti teiste rahvaste lauludega kui kõige ehedamat luulet, mis ei ole sündinud õpetatud luuletaja kirjutuslaua taga, vaid elava mulje, tundmuse silmapilgust.

Liina Lukas 2011

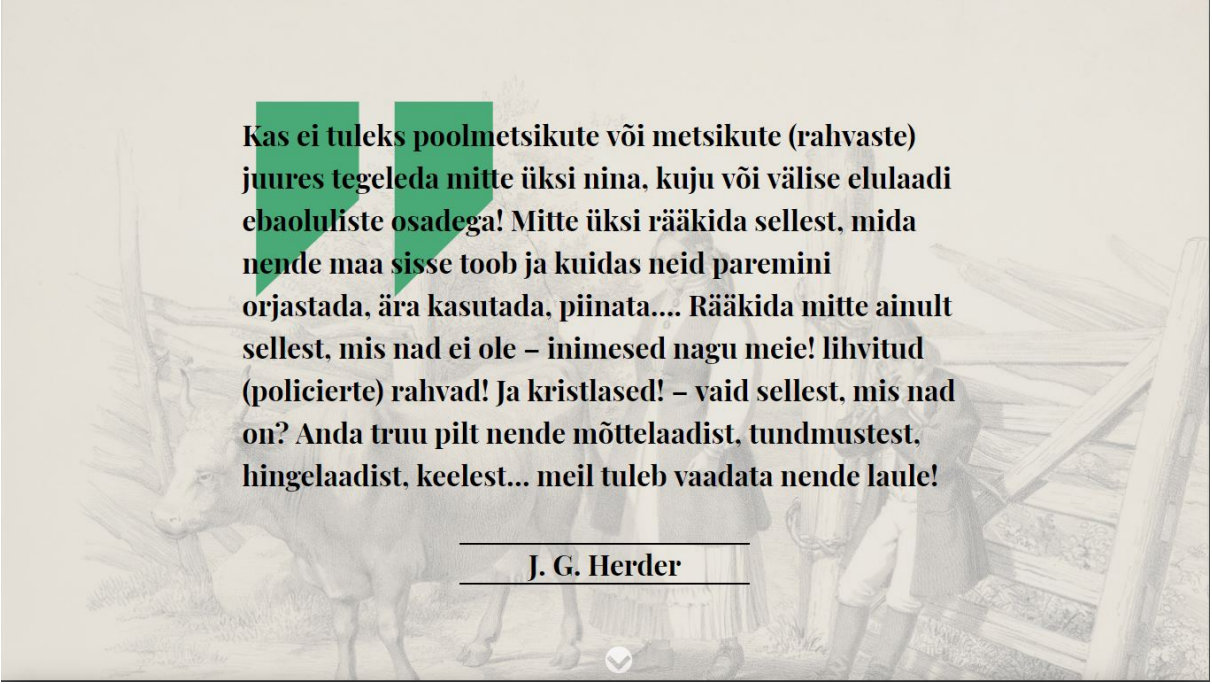

"Eesti laulud on vanaeitede sünnitised; pole ime, et nad on palju mõttetumad kui mõnede laadalaulikute omad, kes olid ometi auväärased kingsepad jne."

"Nende stroofide ilu kohta ei ole vaja tõendust, siin on tegu rahva ehedate, tõeliste, loomupäraste lauludega, mitte laulu abstraktse ideaaliga."

1778. ja 1779. aastal andis Herder kahes köites välja pikalt kavandatud rahvalaulukogu "Volkslieder". Esimeses köites on kolm raamatut, igas raamatus 24 laulu. Teises köites on samuti kolm raamatut, kuid igas raamatus 30 laulu. Kokku 162 laulu 18 eri rahvalt. Laulud on organiseeritud teemade kaupa, nii et eri rahvaste laulud on segamini. Herder nägi ette, et tema kogu tuleb lugeda algusest lõpuni järjest. Sel moel lugeja muutub läbi erinevate rahvaste laulude empaatiavõimelisemaks.

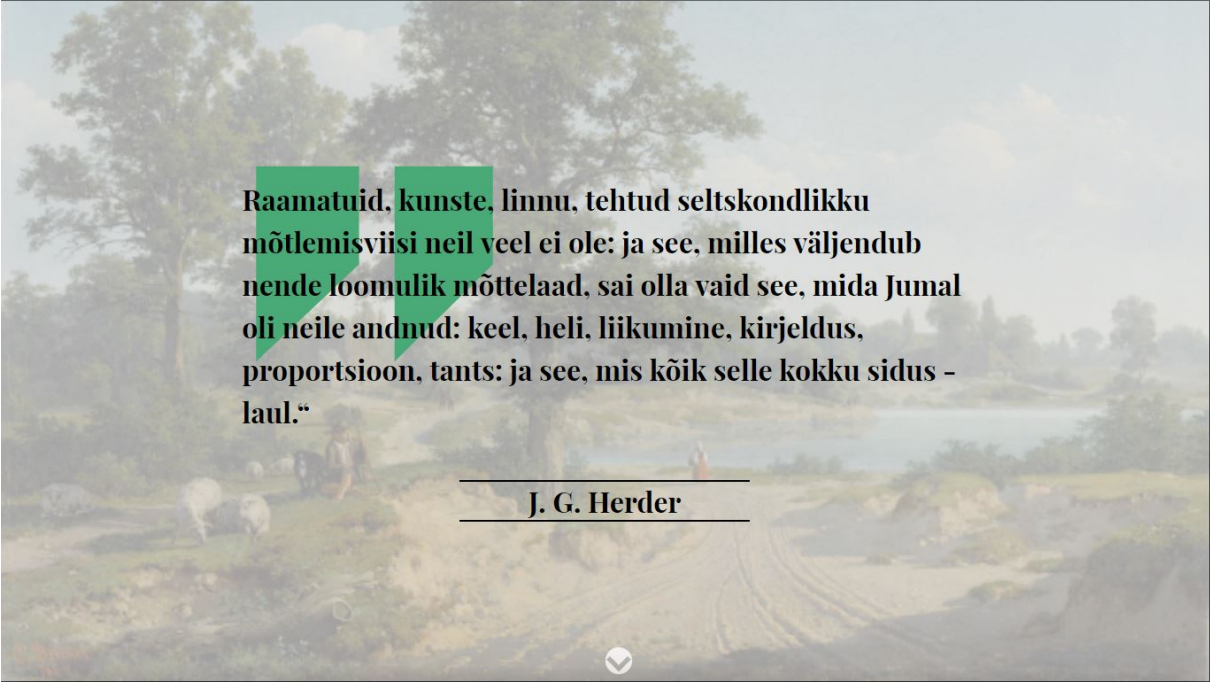

Kas ei tuleks poolmetsikute või metsikute (rahvaste) juures tegeleda mitte üksi nina, kuju või välise elulaadi ebaoluliste osadega! Mitte üksi rääkida sellest, mida nende maa sisse toob ja kuidas neid paremini orjastada, ära kasutada, piinata.... Rääkida mitte ainult sellest, mis nad ei ole – inimesed nagu meie! lihvitud (policierte) rahvad! Ja kristlased! – vaid sellest, mis nad on? Anda truu pilt nende mõttelaadist, tundmustest, hingelaadist, keelest... meil tuleb vaadata nende laule!

J. G. Herder

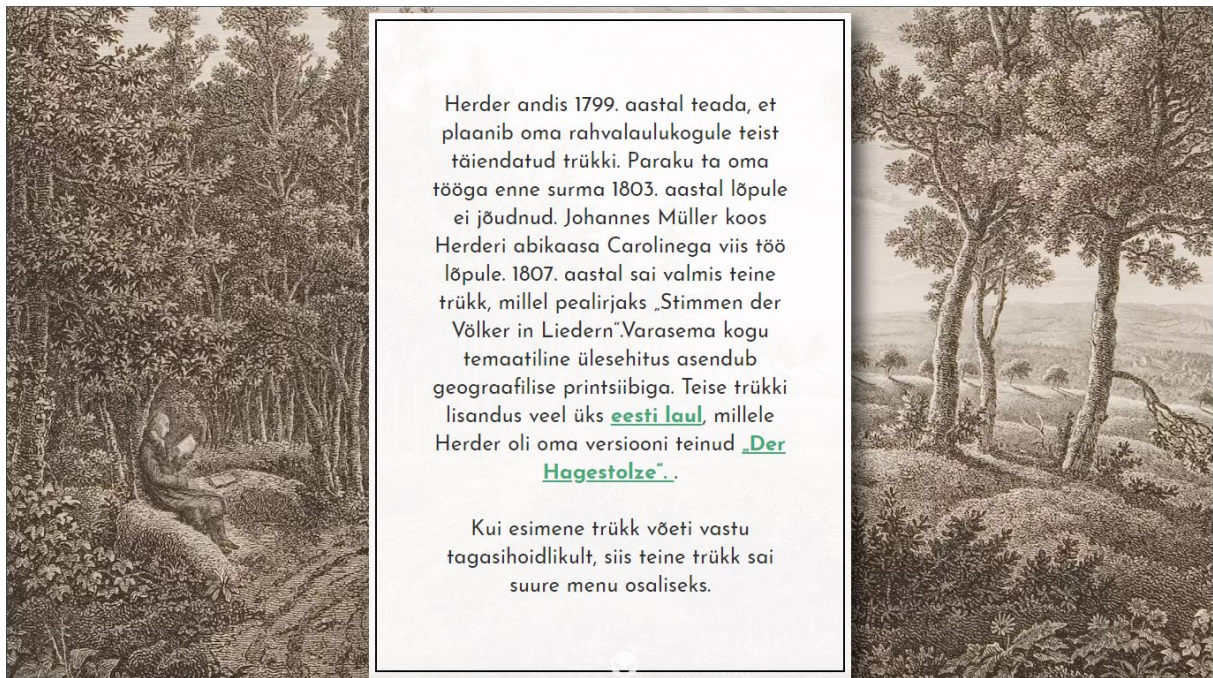

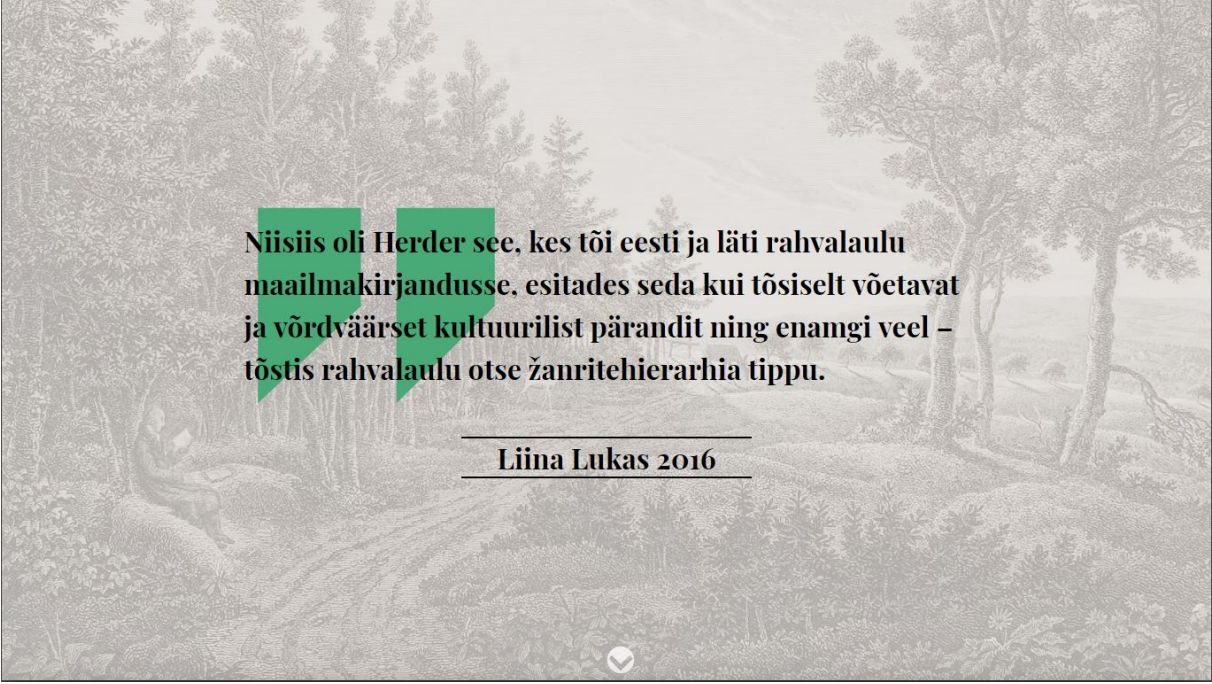
Eesti laulude hulgast valis Herder oma kogu ilmestama neli pulmalaulukatkendit, millele pani pealkirja "Einige Hochzeitlieder". Pulmalaulule järgneb kontrastina kaebelaul, milles kurdetakse pärisorja raske saatuse üle. Herder pani sellele loole dramaatilise pealkirja "Klage über die Tyrannen der Leibeigenen". Kolmandasse raamatusse, mis näitab inimest võitluses, on Herder pannud sõjalaulu pealkirjaga "Lied vom Kriege". Lisaks tõi Herder eesti laule tutvustavas osas ära "Jörru! Jörru!" laulu.

Raamatuid, kunste, linnu, tehtud seltskondlikku
mõtlemisviisi neil veel ei ole: ja see, milles väljendub
nende loomulik mõttelaad, sai olla vaid see, mida Jumal
oli neile andnud: keel, heli, liikumine, kirjeldus,
proportsioon, tants: ja see, mis kõik selle kokku sidus –
laul.“

J. G. Herder

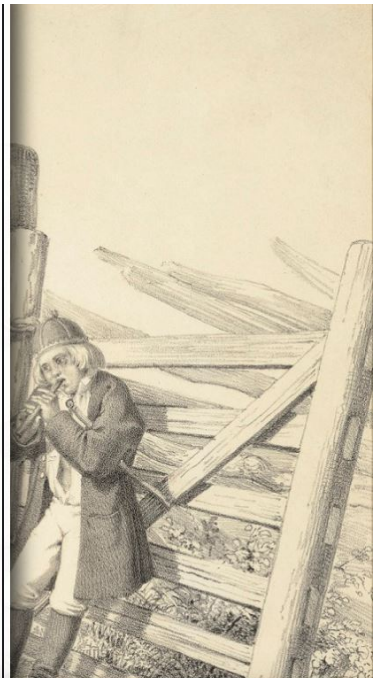

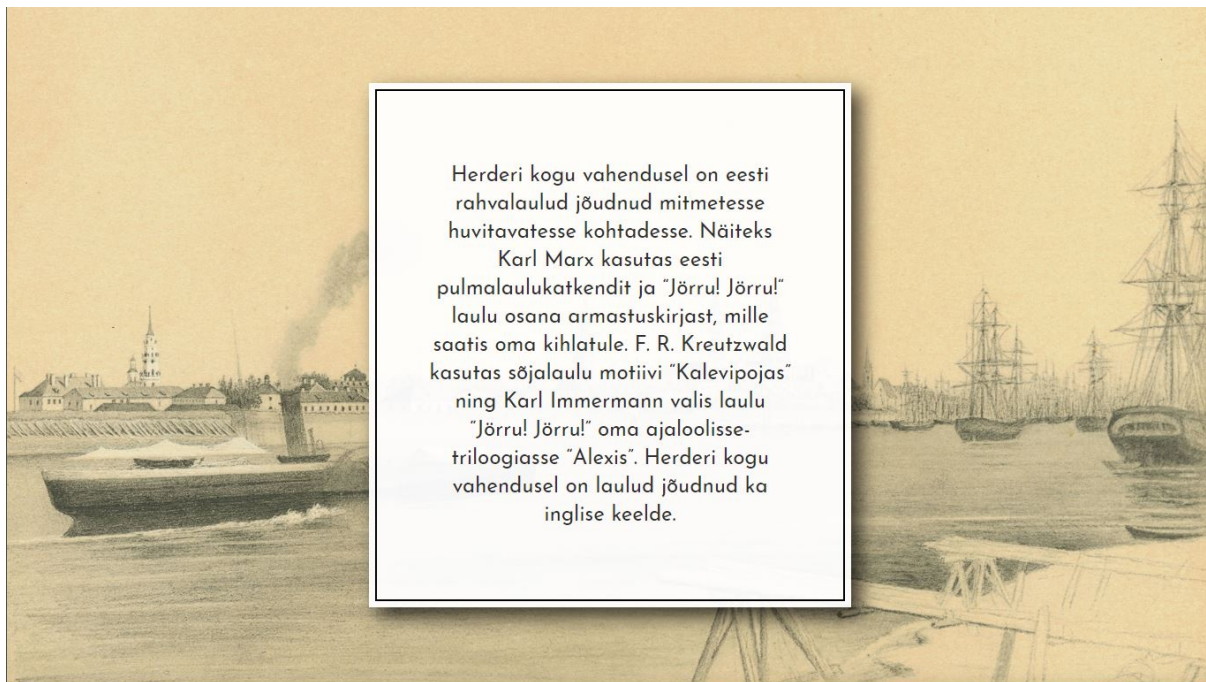
Niisiis oli Herder see, kes tõi eesti ja läti rahvalaulu maailmakirjandusse, esitades seda kui tõsiselt võetavat ja võrdväärset kultuurilist pärandit ning enamgi veel – tõstis rahvalaulu otse žanritehierarhia tippu.

Liina Lukas 2016

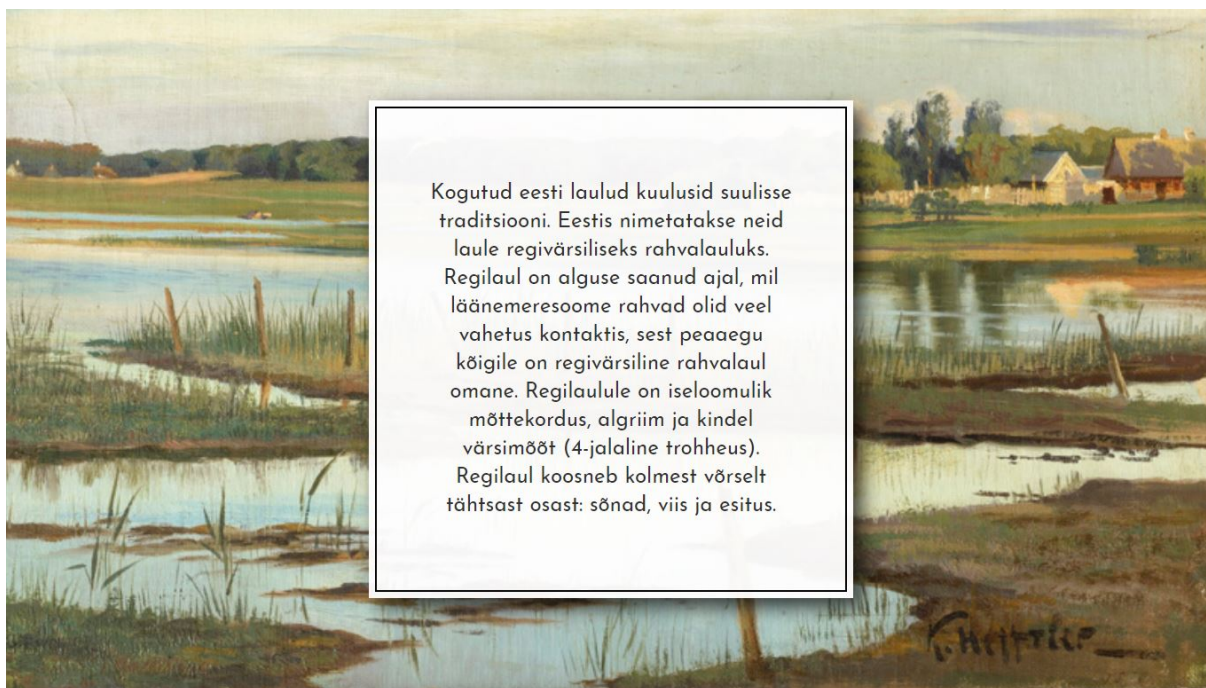

Tuleb siiski tõdeda, et Herderi rahvalaulukogu ei muutnud päevapealt üldsuse suhtumist. Ometigi andis Herderi huvi ja käsitus rahvalauludele auväärsema kuma ning järk-järgult hakati neisse suhtuma suurema lugupidamisega. Terve 19. sajandi vältel on Herderi ideed innustanud eesti rahvalaulekogujaid ja uurijaid. Jakob Hurt, kelle panus eesti rahvaluule talletamisse on hindamatu, võttis Herderi mõtted aluseks koostades kuulsa üleskutse rahvaluulet koguda ("Paar palvid Eesti ärksamaile poegadele ja tütardele" 1888). Hurt on meenutanud, et gümnaasiumis õppides tutvus ta just nimelt Herderi antoloogia vahendusel eesti rahvalauluga.

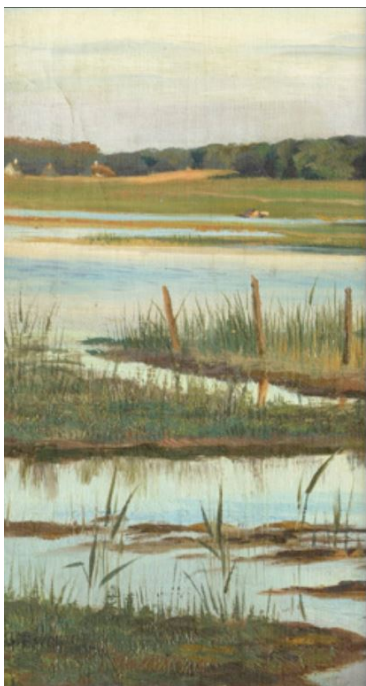

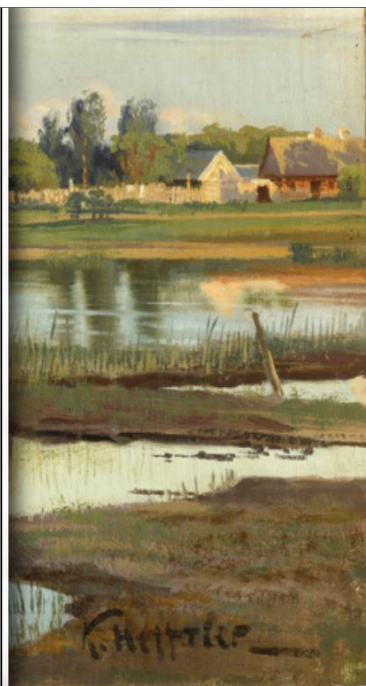
Herderi kogu vahendusel on eesti rahvalaulud jõudnud mitmetesse huvitavatesse kohtadesse. Näiteks Karl Marx kasutas eesti pulmalaulukatkendit ja "Jõrru! Jõrru!" laulu osana armastuskirjast, mille saatis oma kihlatule. F. R. Kreutzwald kasutas sõjalaulu motiivi "Kalevipojas" ning Karl Immermann valis laulu "Jõrru! Jõrru!" oma ajaloolisetriloogiasse "Alexis". Herderi kogu vahendusel on laulud jõudnud ka inglise keelde.

Kogutud eesti laulud kuulusid suulisse traditsiooni. Eestis nimetatakse neid laule regivärsiliseks rahvalauluks. Regilaul on alguse saanud ajal, mil läänemeresoome rahvad olid veel vahetus kontaktis, sest peaaegu kõigile on regivärsiline rahvalaul omane. Regilaulule on iseloomulik mõttekordus, algriiim ja kindel värsimõõt (4-jalaline trohheus). Regilaul koosneb kolmest võrselt tähtsast osast: sõnad, viis ja esitus.

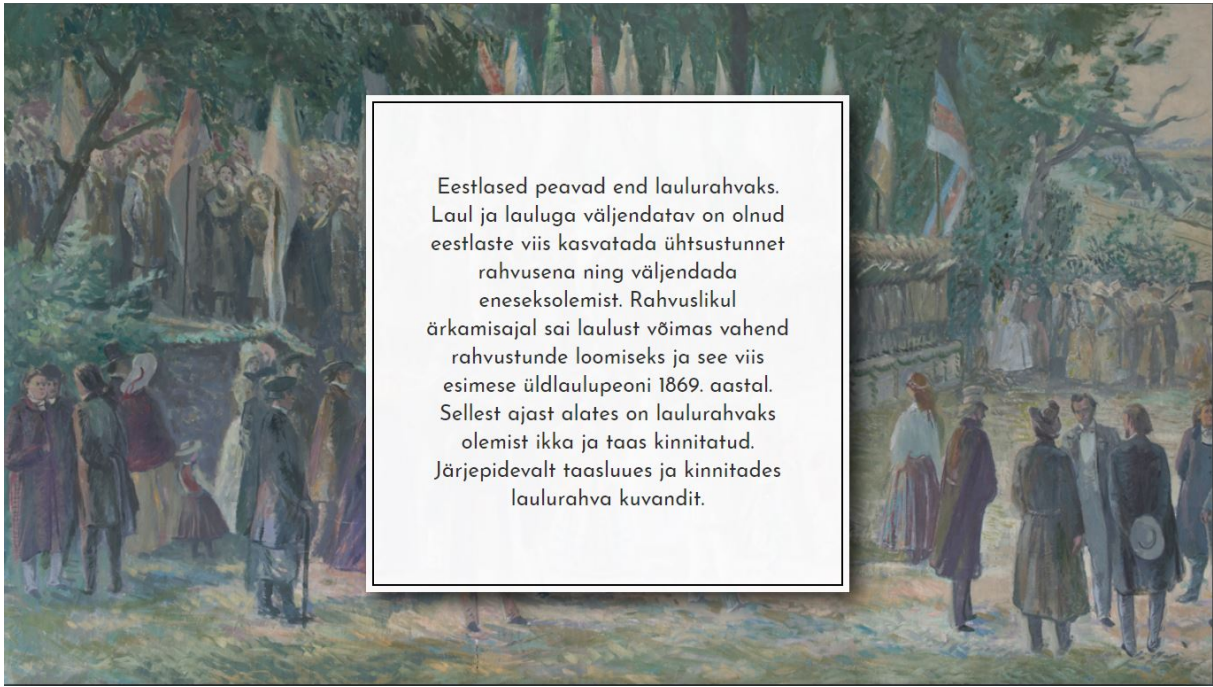

Rägivärsilisele rahvalaulule on iseloomulik pidev muutumine ja kohanemine uute oludega. Värsiridasid saab liita kokku ja lahutada ning seeläbi luua uusi väljendusviise vastavalt olukorrale. Et paremini suunda hoida regilaulu maailmas jagatakse ühe laulu eri variandid laulutüüpi, seejuures võivad ühes laulus olla mitme laulutüübi elemendid. Laul pärisorja raskest elust kuulub laulutüüpi „Oleks minu olemine“ või „Mõis külas“. Laul sõjast kuulub laulutüüpi „Venna sõjalugu“ ja on eesti üks tuntumaid lüroepilisi laule, mille eri variante kogutud üle 700. Laul puust naise meisterdamisest kuulub laulutüüpi „Kuldnaine“ ja seda on kogutud ligi 150 varianti.

Regilaul koosneb värssidest ja igas värsis on kaheksa silpi. Need kaheksa silpi vastavad kaheksale toonile. Väga lihtne. „Kui ma hakkan laulemaie.“ Selline on regilaulu aatom. Regilaul voolab ilma katkemiseta, veereb pausideta. Sedasi kordub kaheksasilbiline ülesehitus ikka ja jälle. Regilaul on nagu jõgi, millega laulja liitub. Me hüppame voolavasse jõkke, jõgi liigub edasi, hüppame sealt välja, jõgi liigub ikka edasi.

Veljo Tormis

Eestlased peavad end laulurahvaks.
Laul ja lauluga väljendatav on olnud
eestlaste viis kasvatada ühtsustunnet
rahvusest ja väljendada
enesekehtumist. Rahvuslikul
ärkamisajal sai laulust võimas vahend
rahvustunde loomiseks ja see viis
esimese üldlaulupeoni 1869. aastal.
Sellest ajast alates on laulurahvaks
olemist ikka ja taas kinnitatud.
Järjepidevalt taastanud ja kinnitades
laulurahva kuvandit.

Kasutatud kirjandus:

- Acht estnische Volkslieder aus Herders Nachlaß und dreizehn aus Wielands Teutschem Merkur (1787) nebst mehreren alten Hochzeitsgedichten in estnischer Sprache. - Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat. Dorpat 1896, Bd. 16, lk. 239-267.
- Jaago, Tiit 1993. Kuldnaine. Tartu: Tartu Ülikool, lk. 9-11.
- Järvi, Indrek 2004. Liivimaa valgustaja August Wilhelm Hupel 1737-1819. Tallinn: Riigiarhiiv.
- Kelch, Christian 2004. [1695]. Liivimaa ajalugu. Tartu: Eesti Ajaloohiiv, lk. 17-18.
- Laugaste, Eduard 1976. Saaksin ma saksasundjaks. Tallinn: Eesti Raamat, lk. 227-230.
- Lukas, Liina 2011. Eesti rahvaluule baltisaksa luule inspiratsiooniallikana. Keel ja Kirjandus, nr. 8-9, lk. 675-697.
- Lukas, Liina 2016. Herder keelest ja kirjandusest. Balti kirjanduse sümposiumi järelole. - Keel ja Kirjandus, nr. 1, lk. 41-44.
- Olesk, Peeter 1986. Eesti-saksa kirjanduslased kontaktid XIX saj. Alguses. Eesti rahvaluule ja K. Immermanni triloogia. Alexis. Tartu: TRU Tõlgetised. Vihik 727, lk. 118-121.
- Paskevica, Beata 2016. Läti rahvaluule Johann Gottfried Herderi kogus. Maestagused, nr. 65. - <https://www.folklore.ee/tagused/nr65/paskevica.pdf>. (15. 05. 2019).
- Rauch, Georg 1939. Üks eesti rahvaluule hilisema humanismi huviobjektina. - Ajalooline Ajakiri, nr. 1, lk. 39-43.
- Smidchens, Guntis 2014. The Power of Song: Nonviolent national culture in the Baltic singing revolution. Seattle: London: University of Washington Press; Copenhagen: Museum, lk. 24-9.
- Tedre, Ulo 1961. Eesti rahvaluuledest K. Marxi albumis. - Keel ja Kirjandus, nr. 9, lk. 517-528.
- Tedre, Ulo, Veljo Tormis (koost.) 1997. Regilaulik. Tallinn: SP Muusikaprojekt, lk. 4-11.
- Undusk, Jaan 1995. Hamanni ja Herderi vaim eesti kirjanduse edendajana: sünekdohhi printsiip. - Keel ja Kirjandus, nr. 6, lk. 577-587.
- J. G. Herderi tsitaadid on Liina Lukase tõlgitud eesti keelde ning pärinevad artiklist, mis peatselt ilmub.

Kasutatud pildid:

- Schlichting, Ernst Hermann 1842. Liivimaa talurahva pulm, EKM j 9 M 392, Eesti Kunstimuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/1448867>
- Buddeus, Carl Friedrich Christian 1836. Kopli rand, EKM j 190.34 G 2257, Eesti Kunstimuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/1211678>
- Dücker, Eugen Gustav 1860. Saaremaa maastik, EKM j 190.369 M 701, Eesti Kunstimuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/249693>
- Heffler, Karl. Luhamastik, EKM j 190.156 M 573, Eesti Kunstimuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/248680>
- Ungern-Sternberg, Carl 1829. Vaade Riiale, AM _ 68341 G 1036.1, Eesti Ajaloomuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/2819868>
- Schlichting, Ernst Hermann 1850. Lehma karja ajamine, EKM j 7928 G 7754, Eesti Kunstimuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/1479807>
- Schlichting, Ernst Hermann 1855. Vihterpalu rants, EKM j 153.1086 G 1886, Eesti Kunstimuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/1483685>
- Kits, Elmar 1948. Üldlaulupeid, ERM K 5367, Eesti Rahva Muuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/774100>
- Homann, Johann Baptist (ligikaudu 1700-1720). Ducatum Livoniae et Curlandiae, KMM GR 1649, Tartu Ülikooli kunstimuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/3026560>
- Roux, Jacob Christian Wilhelm 1800. Herders Lieblingsplatz auf dem Ettersberge, Tartu Ülikooli raamatukogu, <https://dspace.ut.ee/handle/10062/6150>
- Hagen, August Matthias 1800. Suedliche Ansicht der Stadt Wenden, Tartu Ülikooli raamatukogu, <https://dspace.ut.ee/handle/10062/23395>
- Brotze, Johann Christoph. Eestlaste rõivastus Pärnu ümbruses, https://et.wikipedia.org/wiki/Fail:Eestlaste_r%C3%B5ivastus_P%C3%A4rnu_%C3%BCmbruses,_Brotze.jpg
- Anonüümne autor 1866. Liv-, Est- & Kurland, Tartu Ülikooli raamatukogu, <https://dspace.ut.ee/handle/10062/8642>
- Oleerius, Adam 1647. Mare Baltiicum oder Ost See, Tartu Ülikooli raamatukogu, <https://dspace.ut.ee/handle/10062/2877>
- Stavenhagen, Wilhelm Siegfried 1860. Vaade Riiale muulilt, AM _ 14140 G 6907.11, Eesti Ajaloomuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/2502876>
- Tundmatu baltisaksa kunstnik. Tantsustseen, EKM j 190.632 M 894, Eesti Kunstimuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/1447475>
- Graff, Anton 1785. Porträt Johann Gottfried Herder, <https://nat.museum-digital.de/index.php?l=objekt&oges=917>
- Darbes, Joseph Friedrich August. A.W.Hupel. Portree, AM _ 13530 G 4723, Eesti Ajaloomuseum SA, <http://www.muis.ee/museaalview/3609822>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Katrin Angel, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose veebinäituse “Laulurahva loomine. Eesti rahvalaul J. G. Herderi rahvalaulukogus” ja sinna kuuluva raporti kasutamiseks, mille juhendaja on Liina Lukas, *PhD* , reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Katrin Angel
24.05.2019